

USMERENE RADIO VEZE

Nataša Nešković

Dr Nataša Nešković

USMERENE RADIO VEZE

prvo izdanje

Recenzenti

Prof. dr Nenad Simić

Prof. dr Irini Reljin

Prof. dr Đorđe Paunović

Izdavač

AKADEMSKA MISAO

Beograd

Naučno-nastavno veće Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu je, na osnovu člana 41 statuta i člana 14 Pravilnika o udžbenicima i drugoj nastavnoj literaturi, na svojoj sednici održanoj 11.10.2011. godine donelo ODLUKU o prihvatanju ovog udžbenika kao nastavni materijal na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu.

Dizajn korice

Zorica Marković, akademski slikar

Štampa

Planeta print, Beograd

Tiraž

300 primeraka

ISBN 978-86-7466-412-4

NAPOMENA: Fotokopiranje ili umnožavanje na bilo koji način ili ponovno objavljivanje ove knjige u celini ili u delovima - nije dozvoljeno bez saglasnosti i pismenog odobrenja izdavača.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FREKVENCIJSKO PLANIRANJE.....	3
2.1. MEĐUNARODNI FREKVENCIJSKI PLANOVI	4
2.1.1. Alternativni raspored kanala.....	4
2.1.2. Istokanalni raspored.....	7
2.1.3. Umetnuti raspored	7
2.2. SUSEDNOKANALNO RAZDVAJANJE	8
2.2.1. Zajednička trasa	8
2.2.2. Razdvojene trase.....	9
2.3. DODELJIVANJE RADIO KANALA.....	9
2.4. ANALIZA TIPIČNIH MREŽA.....	10
2.4.1. Opšta razmatranja	10
2.4.2. Okosnica mreže	11
2.4.3. Višestruko korišćenje istih radio kanala.....	11
2.4.4. Detaljno planiranje.....	12
2.4.5. Mreža u formi prstena.....	12
3. ANALIZA TRASE	15
3.1. PRIPREMNE AKTIVNOSTI ZA PROJEKTOVANJE RADIO-RELEJNOG SISTEMA.....	15
3.1.1. Određivanje tačnih pozicija i nadmorskih visina lokacija od interesa	16
3.1.2. Provera direktne optičke vidljivosti.....	16
3.1.3. Klasifikacija terena i propagacioni uslovi	16
3.1.4. Provera mogućih ometača (interferencija).....	16
3.1.5. Provera zemljišta ili postojećih stubova	17
3.1.6. Infrastrukturne karakteristike od interesa	17
3.2. PROFIL TERENA.....	17
3.2.1. Linija optičke vidljivosti i načini potvrde optičke vidljivosti.....	18
3.2.2. Frenelove zone.....	19
3.3. REFRAKCIJA.....	21
3.3.1. Indeks prelamanja atmosfere	22
3.3.2. Indeks prelamanja kao funkcija visine	23
3.3.3. Tipovi atmosfera u zavisnosti od vrednosti faktora refrakcije k	25
3.3.4. Vrednost faktora refrakcije k koja se koristi u analizi trasa radio-relejnih veza.....	27
3.3.5. Korekcija profila terena usled zakrivljenosti Zemlje.....	28
3.3.6. Primeri analize profila trase.....	29

3.4. REFLEKSIJA	33
3.4.1. Zakoni odbijanja i prelamanja	33
3.4.2. Uticaj refleksije o tlo na performanse usmerene radio veze.....	34
3.4.3. Određivanje lokacije tačke refleksije na realnom terenu između primopredajnih stanica.....	37
3.4.3.1. Geometrijski metod korišćenjem osobina elipse	37
3.4.3.2. Geometrijski metod korišćenjem zakona odbijanja pri aproksimaciji terena parabolom ili pravolinijskim segmentima.....	38
3.4.3.3. Analitički metod prema preporuci ITU-R P.530	40
3.4.4. Veličina oblasti refleksije	41
3.4.5. Rejljev kriterijum glatкости	42
3.5. TEHNIKE ZA UMANJENJE UTICAJA REFLEKSIJE O TLO NA PERFORMANSE RADIO-RELEJNE VEZE	44
3.5.1. Tehnike koje ne koriste diversiti.....	44
3.5.2. Uslov sigurne upotrebe prostornog diversitija prema preporuci ITU-R P.530	46
3.5.3. Određivanje optimalnog rastojanja između antena kada se koristi tehnika prostornog diversitija.....	47
3.5.3.1. Geometrijski metod korišćenjem osobine elipse	47
3.5.3.2. Analitički metod.....	48
3.6. DIFRAKCIJA.....	49
4. ANTENE	51
4.1. PARAMETRI KOJI KARAKTERIŠU ANTENE.....	51
4.1.1. Dijagram zračenja	51
4.1.2. Polarizacija antene	54
4.1.3. Dobitak antene.....	57
4.1.4. Efektivna površina i dužina antene.....	58
4.1.5. Impedansa antene.....	58
4.1.6. Stepen stojećih talasa	59
4.1.7. Radni opseg antene.....	59
4.2. OSNOVNI ELEMENTI ANTENA	59
4.3. ANTENE SA PARABOLOIDNIM REFLEKTOROM.....	60
4.3.1. Realizacija primarnog radijatora	63
4.4. PREGLED OSNOVNIH PARAMETARA ANTENA PO KATEGORIJAMA.....	65
4.5. SLOŽENI ANTENSKI SISTEMI	67
4.5.1. <i>Horn</i> -paraboloidne antene	67
4.5.2. <i>Cassegrain</i> antene.....	68
4.5.3. <i>Horn-Cassegrain</i> antene	68
4.6. RAD U RAZLIČITIM KLIMATSKIM USLOVIMA.....	69
5. PASIVNE RELEJNE STANICE	71
5.1. SLABLJENJE NA TRASI NA KOJOJ JE POSTAVLJEN RAVNI REFLEKTOR.....	72
5.2. SPECIJALNE KONFIGURACIJE RAVNIH REFLEKTORA	77
5.3. PRORAČUN AZIMUTA I ELEVACIJE RAVNOG REFLEKTORA	79
5.4. PASIVNA RELEJNA STANICA REALIZOVANA SA DVE PARABOLOIDNE ANTENE LEĐA U LEĐA	81

6. METODOLOGIJA PRORAČUNA KVALITETA I RASPOLOŽIVOSTI RADIO-RELEJNIH VEZA	83
6.1. SNAGA SIGNALA NA PRIJEMU PRI STABILNOM PROSTIRANJU	83
6.2. ODREĐIVANJE SLABLJENJA NA TRASI PRI STABILNOM PROSTIRANJU	83
6.3. REZERVA ZA FEDING	85
6.4. FEDING	85
6.4.1 Propagacijski feding	86
6.4.2. Interferencijski feding	87
6.4.2.1. Ravni feding	87
6.4.2.2. Selektivni feding	90
6.4.3. Apsorpcijski feding	100
6.4.3.1. Apsorpcija u gasovima	100
6.4.3.2. Apsorpcija u hidrometeorima	111
6.4.3.3. Pluviometrijska klima	116
6.4.3.4. Proračun neraspoloživosti zbog slabljenja unetog pojavom kiše	117
7. DIVERSITI TEHNIKE	119
7.1. PROSTORNI DIVERSITI	121
7.2. FREKVENCIJSKI DIVERSITI	124
7.3. KOMBINOVANI DIVERSITI	126
7.4. HIBRIDNI DIVERSITI	127
7.5. UGAONI DIVERSITI	127
7.6. <i>PATH</i> DIVERSITI	129
8. PRENOS NA JEDNOM RADIO KANALU SA DVE ORTOGONALNE POLARIZACIJE	131
8.1. ANALIZA KROSPOLARIZACIONE INTERFERENCIJE U USLOVIMA ČISTE ATMOSFERE	132
8.2. ANALIZA KROSPOLARIZACIONE INTERFERENCIJE U USLOVIMA ATMOSFERSKIH PADAVIDNA	135
9. RASPOLOŽIVOST OPREME	139
9.1. UČESTALOST OTKAZA OPREME	139
9.2. <i>MTBF</i> MODULA	140
9.3. PRORAČUN (NE)RASPOLOŽIVOSTI	140
9.3.1. Neraspoloživost jednog modula	140
9.3.2. Neraspoloživost kaskadno vezanih modula	141
9.3.3. Neraspoloživost paralelno vezanih modula	141
9.3.4. Neraspoloživost $n+1$ redundantnog sistema	142
9.4. PRIMERI PRORAČUNA RASPOLOŽIVOSTI	142
9.4.1. Primer 1.	142
9.4.1.1. Nezaštićeni sistem	143
9.4.1.2. Zaštićeni sistem - $1+1$ HSB	144
9.4.1.3. Frekvencijski diversiti - $n+1$ FD	145

9.4.2. Primer 2	146
9.4.2.1. Nezaštićeni sistem	147
9.4.2.2. Zaštićeni sistem - 1+1 HSB.....	148
10. ZAHTEVI ZA KVALITET I RASPOLOŽIVOST	149
10.1. KVALITET PRENOSA SIGNALA	149
10.1.1. Definisanje parametara za procenu kvaliteta prenosa signala	150
10.1.2. Parametri kvaliteta na međunarodnim segmentima.....	152
10.1.2.1. Primeri proračuna parametara kvaliteta na međunarodnim segmentima.....	154
10.1.3. Parametri kvaliteta na nacionalnim segmentima	155
10.1.3.1. Primeri proračuna parametara kvaliteta na nacionalnim segmentima.....	157
10.2. RASPOLOŽIVOST RADIO-RELEJNE VEZE	158
10.2.1. Definisanje parametara za procenu raspoloživosti	159
10.2.2. Zahtevi za raspoloživost na trasama međunarodnog značaja	159
10.2.2.1. Primeri proračuna kriterijuma raspoloživosti za veze međunarodnog značaja	160
10.2.3. Zahtevi za raspoloživost na nacionalnim segmentima	161
10.2.3.1. Primeri proračuna kriterijuma raspoloživosti na nacionalnim segmentima.....	162
11. PROJEKTOVANJE RADIO-RELEJNIH VEZA	165
11.1. RADIO-RELEJNI UREDAJI	165
11.1.1. Tip 1	165
11.1.2. Tip 2.....	168
11.1.3. Tip 3	173
11.2. PRIMERI PROJEKTOVANJA	175
11.2.1. Radio-relejna veza na trasi RS1-RS2 u frekvencijskom opsegu 8GHz	175
11.2.1.1. Kapacitet radio-relejne veze 16x2 Mb/s.....	176
11.2.1.2. Kapacitet radio-relejne veze 155.52 Mb/s.....	181
11.2.2. Radio-relejna veza na trasi RS3-RS4 u frekvencijskom opsegu 6GHz.	187
11.2.3. Radio-relejna veza na trasi RS5-RS6 u frekvencijskom opsegu 15GHz	196
12. INTERFERENCIJA	203
12.1. ŠUM	203
12.2. UTICAJ INTERFERIRAJUĆIH SIGNALA NA NIVO PRAGA PRIJEMA.	205
12.2.1. Istokanalna interferencija.....	206
12.2.2. Susednokanalna interferencija.....	208
12.3. PRORAČUN NIVOVA INTERFERIRAJUĆEG SIGNALA	208
12.4. PROPAGACIJA INTERFERIRAJUĆIH SIGNALA	210
13. PRORAČUN INTERFERENCIJE U RADIO-RELEJNOJ MREŽI	213
13.1. UZROCI INTERFERENCIJE	213

13.2. OSNOVNI PRINCIPI ANALIZE INTERFERENCIJE U DIGITALNIM RADIO-RELEJNIM MREŽAMA	213
13.3. PRORAČUN NIVOVA INTERFERIRAJUĆEG SIGNALA	216
13.4. ANALIZA INTERFERENCIJE U RADIO-RELEJNOJ MREŽI	218
13.4.1. Primer 1	218
13.4.2. Primer 2	230

LITERATURA	243
-------------------------	------------

PRILOG - SLIKE U BOJI	245
------------------------------------	------------

1. UVOD

Planiranje usmerenih radio veza podrazumeva određivanje i definisanje konfiguracije mreže, kapaciteta sistema, kriterijuma kvaliteta i raspoloživosti i radio-frekvencijskih opsega. Takođe, treba imati u vidu i izbor lokacija, opreme, stubova i objekata. Kroz ovu knjigu detaljnije će biti obrađivani individualni parametri radio-relejnog sistema kao što su: tip, veličina i visina montaže antena, proračun kvaliteta i raspoloživosti, diversiti konfiguracije i frekvencijsko planiranje. Od izuzetne važnosti je i proragacija radio talasa kroz atmosferu i njen uticaj na performanse digitalnih radio-relejnih sistema. Principi, modeli za proračun i merenja ukazuju na očiglednu, izvesnu, nepredvidivost proropagacije radio talasa kroz atmosferu. Osnovna svrha planiranja radio-relejnog sistema jeste da se dobije pouzdan sistem prenosa koji mora da zadovolji unapred postavljene zahteve za kvalitet i raspoloživost. Zahtevi za kvalitet i raspoloživost definisani su preporukama za različite tipove i kapacitete veza. Preporuke su definisane od strane Internacionalne unije za telekomunikacije (*International Telecommunications Union* - ITU), odnosno Sektora za telekomunikacije (*Telecommunication Standardization Sector* - ITU-T) i Sektora za radiokomunikacije (*Radiocommunication Sector* - ITU-R). Za projektanta je važno da dobro poznaje metode predikcije nivoa signala na mestu prijema, kao i zahteve za kvalitet i raspoloživost. Prilikom projektovanja radio-relejne veze neophodno je izračunati kvalitet i raspoloživost, odnosno neraspoloživost, veze usled efekata propagacije, padavina, problema interferencije i otkaza uređaja.

Veoma važan aspekt projektovanja je i taj što je broj raspoloživih radio kanala ograničen, tako da je frekvencijsko planiranje važan deo sistemskog planiranja radio-relejnog sistema. Zadatak projektanta je da izabere frekvencijski opseg (često nije u nadležnosti projektanta nego nadležne nacionalne administracije) i vrstu opreme i to na najekonomičniji način. Takođe, treba imati u vidu i buduća proširenja sistema.

Raspoloživost radio-relejnog sistema je funkcija propagacionih efekata i pouzdanosti uređaja. Raspoloživost radio-relejne opreme iskazuje se preko parametra *Mean Time Between Failures* (MTBF) koji predstavlja prosečno vreme između dva otkaza za module uređaja. Praksa pokazuje da raspoloživost sistema češće zavisi od drugih parametara: problemi sa održavanjem i otkazi usled problema u napajanju. I to, naravno, mnogo češće u ruralnim područjima.

Generalno, jedan radio-relejni sistem čini više pojedinačnih radio-relejnih veza. Pri tome, radio-relejna veza predstavlja način prenosa signala između dve tačke koji se obavlja posredstvom elektromagnetnih talasa. Za konverzije elektromagnetnog talasa u električni signal i obrnuto koriste se primopredajne antene.

Usmerene radio veze podrazumevaju da je terminalna oprema na fiksnim lokacijama ili može biti transportabilna, ali je u toku rada na fiksnoj lokaciji. Usmerene radio veze služe prvenstveno za profesionalne veze. Podrazumeva se da se emitovanje signala vrši usmerenim antenama. Realizuju se u frekvencijskim opsezima od 300 MHz do 100 i više GHz (do 1GHz realizovale su se veze malog kapaciteta u sistemima starije generacije).

Imajući u vidu način funkcionisanja usmerenih radio-veza razlikuju se tri osnovne kategorije:

- 1) veze koje se prostiru na površini zemlje i funkcionišu u uslovima direktne optičke vidljivosti;
- 2) veze koje koriste efekte troposferskog rasejanja: jak signal se uputi u više slojeve atmosfere i javlja se efekat rasejanja koji predstavlja sekundarni izvor zračenja, pri čemu mali deo stiže na mesto cilja;
- 3) veze posredstvom veštačkih satelita koji imaju funkciju relejne stanice.

U okviru ove knjige razmatra se samo prva kategorija, tj. usmerene radio veze koje se prostiru na površini zemlje.

Rad na visokim frekvencijama pruža i neke pogodnosti. Iznad 1 GHz uticaj atmosferskih i industrijskih smetnji je praktično zanemarljiv, pa je moguće obezbediti konstantno visok kvalitet signala na mestu prijema. Zahvaljujući malim talasnim dužinama moguće je napraviti antene sa visokim stepenom usmerenosti, što omogućava da predajnici budu male snage. Takođe, na relativno malom prostoru mogu da se realizuju veze na istim frekvencijama (efikasno prostorno ponavljanje frekvencijskih resursa).

Naravno, svaka dobra stvar ima i neke loše strane, tako da i usmerene radio veze imaju svoje nedostatke:

- 1) Prvi problem predstavlja nestabilnost polja na mestu prijema (feding). Drastičan slučaj je svakako da se signal na mestu prijema potpuno izgubi. Usmerene radio veze su podložne tome, ali postoje mere kojima se uticaj fedinga smanjuje.
- 2) Po pravilu, zahteva se da postoji direktna optička vidljivost između antena terminalnih stanica jedne usmerene radio veze. Između lokacija koje nemaju optičku vidljivost dodaju se relejne stanice (aktivne ili pasivne).

Interesantno je analizirati mesto radio-relejnih sistema u telekomunikacionom okruženju. Radio-relejni sistemi u poređenju sa tzv. linijskim prenosom, tj. prenosom po fizičkim vodovima imaju svojih prednosti i mana. Prednost radio-relejnih sistema je svakako u brzini instalacije, manjim problemima koje nosi izgradnja (dozvole, vlasnički odnosi i sl.), u situacijama gde nema drugog racionalnog rešenja (npr., prelazak preko reke i sl.) i to naročito na većim rastojanjima. Ranije su korišćeni kablovi sa bakarnim provodnicima. S druge strane, koaksijalni kablovi su mogli da obezbede isti saobraćajni kapacitet kao radio-relejni sistemi, ali su bili skupi.

U poslednje vreme aktuelni su optički sistemi koji se karakterišu veoma velikim saobraćajnim kapacitetima, pri čemu je slabljenje optičkih kablova jako malo (ostvaruju se veze i do 300 km bez regeneracije). Iz tog razloga, na magistralnim pravcima osnovni transmisioni medijum je, najčešće, optički sistem. Radio-relejni sistemi se povlače na pristupne veze, pri čemu će i dalje biti superiorni u uslovima težih terena i kada je neophodno brzo uspostavljanje veze. Danas u svakoj zemlji postoje mreže radio-relejnih sistema kao infrastrukturna podrška difuznim, mobilnim i drugim telekomunikacionim sistemima.